

20. Пантелеева О.О. Этнокультурный концепт “растительный мир” в произведениях Винсенте Бласко Ибаньеса / О.О. Пантелеева // Вестник ВГУ, Серия: Лингвистика и межкультурная коммуникация. – 2007. – № 1. – С. 68-73.
21. Пермінова А.В. Відтворення англійської сенсорної лексики в українських віршованих перекладах: дис. ... кандидата філол. наук: 10.02.16 / Пермінова Алла Володимирівна. – Чернівці, 2003. – 165 с.
22. Селіванова О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія / О. Селіванова. – Полтава: Довкілля-К., 2006. – 716 с.
23. Тимонина А.П. Французские лингвисты об экспрессивных возможностях звуков // Фоносемантические исследования: статьи / А.П. Тимохина. – Пенза, 1990. – С. 148-156.
24. Туранська І.М. Комунікативно-прагматична функція фонетичної форми слова у художньому творі / І.М. Туранська // Вісник Київського державного лінгвістичного університету. – 1997. – Вип. 2. – С. 103-106.
25. Якобсон Р. Звук и значение / Пер. с фр. Е.Я. Равлоговой // Избранные работы. – М., 1985. – С. 30-35.
26. Mahir M. Words Like Silver Fish: The Affective Component of Sound Meaning // English Teaching Forum. – Vol. 33. – № 3, July, 1995. – P. 2-5.
27. McCarthy M. English Vocabulary in Use: Upper-intermediate / M. McCarthy, F. O'Dell. – London: Cambridge University Press, 2001. – 309 p.

Список ілюстративних джерел

1. Хэмингуэй Э. Старик и море. Зелёные холмы Африки: Книга для чтения на английском языке / Э. Хэмингуэй. – СПб.: Антология, КАРО, 2005. – 320 с.
2. Dickens Ch. The Christmas Books / Ch. Dickens. – London: Cambridge University Press, 1994. – 234 p.
3. London J. White Fang / J. London. – М.: Айрис-пресс, 2007. – 352 с.

Анотація. У статті проаналізовано особливості функціонування звукозображальної системи мови та встановлено роль взаємодії фонем і фонестем із іншими мовними засобами у створенні конотаційної зумовленості семантичного потенціалу описів природи англійської прози.

Ключові слова: описи природи, англійська проза, семантичний потенціал, фонема, фонестема, звуковий символізм, ономапоєа.

Summary. The article contains the analysis of functional peculiarities of sound symbolical language system. The role of phoneme and phonestheme interaction with other language means in creating of connotational conditioning of semantic potential of nature descriptions in English prose.

Key words: nature descriptions, English prose, semantic potential, phoneme, phonestheme, sound symbolism, onomatopoeia.

УДК 81.161.2242

Гут Н.В.

СЛОВА АВТОРА ПРИ ПРЯМІЙ МОВІ ЯК ЗАСІБ ЗОБРАЖЕННЯ СУБ'ЄКТІВ КОМУНІКАЦІЇ

Слова автора у художньому творі можуть вводити різноманітні параметри ситуації мовлення, виконуючи “оцінну функцію” і виступаючи “ засобом творення образів” [2, 187]. Стилїстичні явища у структурі конструкцій зі словами автора при прямій мові розглядалися в роботах В. Вронської [2], І. Кучеренка [3], М. Миших [4], Д. Розенталя [6], О. Федорова [11], Н. Шумилова [12] та ін.

Мета цієї статті – описати лексико-стилїстичні особливості авторських слів як засобу зображення суб'єктів комунікації у прозових творах Григорія та Григора Тютюнника.

Важливим елементом комунікації у тексті є той, хто говорить (автор, адресант, адресат повідомлення). Як Григорій так і Григїр Тютюнники передають у словах автора основну інформацію про персонажів. Здїйснюючи опис вербальної ситуації спілкування, автори вводять дійові особи, використовуючи власні назви: – *Дуже вона мені потрібна, – без нотки злості промовила Дорина* [8, 144]; – *Яку сьомаку? – хрипить Помазан і закашлюється, щоб подумати, як викрутитися* [9, 282].

Однак номінативи можуть не лише називати героїв, а й містити у своїй семантиці інформацію про їхній вік (*– Ой не буде, синочку мій, не буде, – заволатала стара* [8, 124]), соціальний статус (*– Нікого не при-изнаю, – реве отаман на всю хату, згрібаючи зі стола руками їжу в тарілках* [8, 131]; *– Дурні дітиська. Так. Дурні дітиська, – говорив господар, тяжко відхекуючись* [9, 73]), рід занять (*– Міцно стоїть, холера, – хвалився Мирон трактористам* [8, 136]; *– Скажу-у, – гуде солдат, – бо уверен...* [9, 334]), родинні відношення (*На прощання батько сказав: – грошей висилати не буду. Людські діти якось вчаться, і ти біля них мостися* [7, 44]; *Тімка Яловета озвалася з печі: – Спи, синок, рано ще, мабуть. Я од самого вечора і очей не стуляла* [9, 489]).

Способи позначення у словах автора того, хто бере участь у комунікації, варіюються Григорієм та Григором Тютюнниками від браку інформації про нього до повної відсутності прямої номінації адресанта, пор.: *Нарешті прибіг на умовлене місце, загукав: – Чохов! Чохов!* [7, 296]; *– Ура-а-а! – горляють усі* [9, 217]; *– Паняй, – махнув рукою* [9, 184]; *– Що ти тут робиш? – проговорив хтось ззаду* [7, 315].

Інформація про суб'єктів комунікації може містити як внутрішні (звички, уподобання, мета, з якою починається чи закінчується мовлення, оцінка співрозмовника, емоційний стан тощо), так і зовнішні параметри (комунікативно значуща поведінка, зовнішній вигляд та ін.).

Спостереження над прозою Григорія та Григора Тютюнників свідчить про різноманіття засобів художнього зображення персонажів. Портретна характеристика найчастіше модифікується через сему “зорове сприймання”, яка реалізується через портрет-знайомство, портрет-реакцію, портрет-характеристику [1, 16]. Вона відтворює “внутрішню суть та моральні якості персонажів”, вражає “своєю виразністю та чіткістю малюнка” [5, 8]. І хоча головна функція слів автора – номінувати мовленнєвий акт, описи зовнішніх ознак стають невід’ємними елементами таких утворень, адже вони несуть інформацію, необхідну для адекватного відображення ситуації спілкування.

Унікаючи великих описів, як Григорій, так і Григір Тютюнники зазвичай за допомогою одного влучного вводу характеризують персонажа. Такі структури здебільшого містять номінацію мовної дії з подальшим зовнішнім описом того, хто говорить, або до кого звертаються: *– Ну, коли буде, то подивимось, а тепер сюди нам стежечка лежить, – відповів здоровенний хлопчисько, з чудернацьким прізвищем Боньо. Він згріб у довжелезні ручища зграйку дівчат і, звертаючись невідомо до котрої, сказав: – Ех, мої коханки, дівчата* [8, 98]; *– Займалися спортом? – запитала вона, усміхнувшись, замилувано оглядаючи м’язисте, з широкими плечима і тоненькою талією, смугле, як дуб, тіло Тімка* [7, 276]; *– Дорогі товариші! – сказав голова, худий, смирний чоловічок з довгим носом і глибоко запалими щоками* [9, 88]; *Стоволос швидко підійшов до капітана – туго підперезаний, стрункий, з тоненькою, ніби несправжньою зморшкою між бровами – й сказав різко, дивлячись йому в груди: – Ви заважаєте працювати, капітане. Прошу вас вийти* [9, 367].

Григорій Тютюнник часто акцентує увагу на певній характеристичній деталі у зовнішності своїх героїв: *“Так ось хто тут здійсмає шарварок”, – подумав Оксен, вдивляючись у сухеньку постать Латочки* [7, 77]; *– Сівалка поламалася, товаришу голова, – труснув він білими кучерями і примружив голубі з нахабінкою очі* [7, 74].

У Григора Тютюнника такі описи нерідко об’ємніші та різносторонні: *– Точно так, тарш-ста-нант! – хвацько відповідає Котя – високий, широкоплечий, з насуненою на одну брову шапку, але не тягнеться і не козирає* [9, 331]; *Подати, щоправда, не зразу подав, а спитався у Сашка-поштаря, молодого ще поквалливого хлопця в окулярах, що як говорив, ковтав по півслова: – А скільки це, Сашко, за рік процентів набіжить, як я тобі шістсот сорок два карбованці здам?* [9, 254].

Однак об’єктом опису в обох досліджуваних авторів найчастіше стає обличчя героя. Воно характеризується як конкретизаційно-описово: *– Що, товаришу парторг, прийшли подивитися, як робота йде? – спитав Андрон, високий, кістлявий дядько, з усміхненим хитруватим обличчям і довгими, жилими очима* [8, 172]; *Завскладом, побитий на обличчі деінде віспою, з бистрими очима, весело сказав: – Тричі, молодице. І все, хоч і рідке... зате гаряче... Та сімсот грамів хліба щодня. Це не шуточка, це – як шахтарям пайка, трошки там менша* [9, 447]; так і через метафоричне зображення найвиразнішої його деталі – очей: *– Чого ти мене десятою дорогою обходиш? – запитав Тімко, обпалюючи Орису своїми чорними черкеськими очима і намагаючись обняти дівчину* [7, 11]; *Олексій Цурка швендяв од столу до столу, втуплювався в кожного червоними, як мочені сливи, очима і питався: “А де бригад’ор? Найдіть мені бригад’ора, я йому голову зверну – із півночі н-на південь!”* [9, 95]. Акцентованість відповідних лексем ще більше увиразнює образ персонажа, відбиваючи як типові для кожної людини, так і характерні лише певному герою ознаки.

Засобом портретної характеристики в авторській мові обох письменників нерідко виступає і одяг героїв. Портрет-костюм переважно репрезентує лексичне вираження історико-художнього часу [1, 18] та статус дійових осіб стосовно інших персонажів твору: *– Ну, наговорилися. Тепер*

пішли Джмелика брати, – сказав понуро Гнат, при допомозі Оксена накинувши на себе шкірянку. – Тільки без всяких порушень, – попередив його Дорош, застібаючи шинелю [7, 179]; – Шукайте, Кузовчиков, якусь хату, – не виймаючи руки з кишень білого, як сніг, кожушка, наказує Стоволос, – бажано на західній околиці і вище. Розгортайте станцію і шукайте наших [9, 331].

Вікові особливості персонажів влучно передано опосередковано, за допомогою кінетичних ремарок: Підходила до гурту бабів, шамкала беззубим ротом, шморкаючись у чорну рясну спідницю: – Та ще повідають, але, борони боже, кому сказати, бо це я тільки вам <...> [8, 81]; Дорогою заходжу до баби, викладаю на лаву картоплю, готову, варену, ще й теплу трохи, а баба дають мені якогось гостинця: жменю смажених гарбузців або з півдесятка мочених диких грушок і шамкають: “Шпашибі, шинок, жа картопельку, бач, як гарно вварилаш” [10, 182].

Акцентує увагу на вікових та статевих характеристиках персонажів уживання інтенсифікованої за допомогою означуваного слова лексеми **голос**: – Ріже мене і пече попід боками, – обізвася із хати жіночий старечий голос [7, 62]; – Ой, не кидайтеся там, дайте пройти! – почув дзвінкий веселенький дівочий голос, облишив дошку, яку вже намірився був запустити майже вертикально в небо <...> [9, 147].

У творах Григора Тютюнника в такій функції виступають словосполучення на позначення сміху, усмішки: – Здрастуйте, товариші ремісники п’ятої групи! – і усміхнувся зовсім беззубим ротом [9, 450]; Майстер прибрав руку і, сміючись старечим сміхом, хрипкенько, сказав: – Ну, от ми зустрілися! [9, 450].

Авторська мова може не лише зображувати особу, якій належить репліка, а й вказувати на зовнішні риси співрозмовника. Вдало дібрані лексеми виступають засобом характеристики персонажа, який може і не брати участі у розмові. Слова автора, таким чином, здатні передавати певні характерні особливості адресанта мовлення через репрезентацію слів того, хто говорить: – <...> Ей, Гордію! – закричав він високому і колись, мабуть, сильному, а тепер уже висохлому, жилявому і сутулому дідуганові в білій полотняній одежі. – Іди на закуренцію [7, 219]; Стецюк устав, насторожено, вивчаюче обвів зосереджені вичікувальні обличчя, хекнув у кулак: – Товариші! Я багато говорити не буду, поскільки діло тут ясне <...> [8, 78].

Нерідко слова автора містять у своїй структурі одночасно як опис виконавця мовленнєвої дії, так і адресата репліки. Особливо поширені такі конструкції в прозі Григора Тютюнника: – Так проти чого б це – террен? – перепитав трохи голосніше, аніж перше, і незмигну дивився пісними очима на жінку, що місила тісто і була до нього спиною. Плечі її, ледь не вдвічі ширші й товщі за Нюрині, дужо ворушилися, спина пружко здригалася, і тісто в макітрі постогнувало [9, 151]; Тоді я хапав тата за ногу, горнувся до неї, пританцьовував і хтозна-чому голосно сміявся, а мама легенько, однак настирливо відштовхувала мене круглим холодним коліном і казала невдоволено, аж сердито: “Підожди, не з’їм твого тата. Родичі які...” [9, 364].

Добираючи художні засоби зображення, автор тим самим виражає власне ставлення до персонажа. У словах автора прози Григора Тютюнника звучить іронічно-доброзичлива суб’єктивно-авторська оцінка персонажа: В черзі засміялися, а “товаришок” перестав утирати піт, зніяковів і проказав: – А ви, дядьку, бачу, із тих, що за словом у кишеню не лізуть [10, 212]; – Багато бензину жере? – спитав Митро так, немовби також мав машину і вона “жерла” багато бензину [9, 130].

Характеристика персонажа через інших дійових осіб – улюблений засіб Григорія Тютюнника [8, 39]. У таких випадках автор ніби зливається з героєм, відтворюючи зовнішність, вчинки та характер іншої дійової особи: – Баришня... – зашепотів Денис, роздуваючи ніздрі, і його сильні і тверді, як залізо, руки підняли її, і вона побачила перед собою широке обличчя Дениса, його звірячі, ошалілі очі [7, 225]; “Шепнув мені чорт женитися. Оце б устав і пішов, хоч і в саме пекло, а тепер попробуй”, – журився він, лагідно погладжуючи пахнучі соняшниковим цвітом коси дружини [7, 259]. У художніх текстах Тютюнника-молодшого таке використання авторських слів функціонує рідше. В оповіданні “Проти місяця” гармоніст Ладко оцінюється через призму сприймання дівчат: – Ладку, та заграй же й нам! – улесливенько просять дівчата, бо знають, що гармоніст любить, аби його вкоськували, отак аж причучиковали любенькими словами, однак не дуже й настирливо, а то зовсім покине грати [9, 52].

Вік, стать, характер, соціальний статус персонажа нерідко зумовлюють їхню манеру говорити, що ще більше індивідуалізує образи героїв твору, надає їм колориту, відрізняє від інших учасників комунікації.

Отже, за допомогою широкого спектру мовних засобів Григорій та Григір Тютюнники прямо чи опосередковано вводять персонажів, передають їхні зовнішні дані, обставини існування у навколишньому середовищі, внутрішній світ тощо. Слова автора при прямій мові не лише допомагають виразити авторське сприйняття героїв та власне візуальні характеристики дійових осіб, а й максимально індивідуалізують мову авторів, їхню манеру коментувати чуже мовлення.

Список використаних джерел

1. Бибик С. П. Естетичні модифікації народнорозмовності в ідіостилі Григора Тютюнника: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук.: спец. 10.02.02 “Українська література” / С. П. Бибик. – К., 1994. – 25 с.
2. Вронская А. В. Авторская речь как средство характеристики героя / А. В. Вронская // Вопросы современного русского языка и методики преподавания его в школе. Материалы третьей научно-методической конференции кафедр русского языка педвузов Уральской зоны. – Свердловск, 1963. – С. 187-196.
3. Кучеренко І. К. Зміст поняття “пряма мова” з погляду синтаксису // Актуальні проблеми граматики / І. К. Кучеренко; Зеновій Терлак (упоряд.). – Л.: Світ, 2003. – С. 147-153.
4. Милых М. К. Прямая речь в художественной прозе / М. К. Милых; отв. ред. проф. д-р филол. наук М. Я. Немировский. – Ростов н/Д.; Кн. изд., 1958. – 240 с.
5. Мудрик Г. І. “Буг шумить” Григорія Тютюнника / Г. І. Мудрик // Григорій Тютюнник. Буг шумить. – Львів: Каменяр, 1965. – С. 5-12.
6. Розенталь Д. Е. Стилистические особенности прямой и несобственно-прямой речи // Практическая стилистика русского языка / Д. Е. Розенталь. – М.: Высшая школа, 1965. – С. 339-344.
7. Тютюнник Г. М. Вир: Роман / Г. М. Тютюнник. – К.: Радянська школа, 1990. – 512 с.
8. Тютюнник Г. М. Твори в двох томах / Г. М. Тютюнник. – К.: Дніпро, 1970. – Т. II. – 391 с.
9. Тютюнник Гр. М. Вибрані твори: Оповідання. Повісті / Гр. М. Тютюнник; передм. Б. Олійника. – К.: Дніпро, 1981. – 607 с.
10. Тютюнник Гр. М. Твори. Книга 2: Повісті / Гр. М. Тютюнник. – К.: Молодь, 1985. – 328 с.
11. Федоров А. В. Язык и стиль художественного произведения / А. В. Федоров. – М.-Л.: Гослитиздат., 1963. – 132 с.
12. Шумилов Н. Ф. Стилистические функции авторских слов в конструкциях с прямой речью / Н. Ф. Шумилов // Русский язык в школе. – 1959. – № 2. – С. 36-38.

Анотація. У статті зроблено спробу описати лексико-стилістичні особливості авторських слів як засобу зображення суб'єктів комунікації. У прозових творах Григорія та Григора Тютюнника поряд з номінацією мовної дії такі структури вводять інформацію про вік, соціальний статус, рід занять, родинні відношення персонажів, містять їхню портретну характеристику, опис одягу та манер, виражаючи тим самим ставлення автора до зображуваного героя.

Ключові слова: лексико-стилістичні особливості, суб'єкт комунікації, соціальний статус.

Summary. The article makes the attempt to describe lexical-stylistic peculiarities of author's words as means of communication subjects' representation. In Hryhoriy and Hryhir Tyutyunnyks' works such elements can indicate the act of speaking and introduce the information about heroes' age, social status, occupation, family relationships, describe their portrait characteristics, clothes, manners etc. Author's words can also show the writers' attitude to the heroes.

Key words: lexical-stylistic peculiarities, subject of communication, language action.

УДК 81'243:378

Дацків О.П.

ДРАМАТИЗАЦІЯ У НАВЧАННІ ІНОЗЕМНИХ МОВ У ПЕДАГОГІЧНИХ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

Урахування раціональних та емоційних складових особистості студентів у процесі навчання у вищих навчальних закладах (ВНЗ) стає пріоритетним завданням викладачів-практиків та науковців, зважаючи на необхідність гуманізації та гуманітаризації освіти України. Актуальною проблемою педагогіки та методики викладання іноземних мов (ІМ) є пошук шляхів підвищення якості освіти та ефективних засобів організації процесу навчання. Одним із таких засобів навчання ІМ ми вважаємо драматизацію – сукупність прийомів взаємодії викладача і студентів, що реалізуються у драматичних та рольових драматичних іграх, імпровізаціях, симуляціях та театральних проектах при формуванні іншомовної комунікативної компетенції.